

MOTIVUL «PĂRĂSIREA CASEI PĂMÂNTEȘTI» ÎN LIRICA FUNERARĂ ROMÂNESCĂ*

LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU**

Structura ternară a ceremonialului funerar, potrivit teoriei lui Arnold van Gennep¹, presupune gruparea practicilor ritualico-magice în următoarele secvențe ordonatoare: despărțirea de vechea stare, pregătirea pentru accesarea într-o nouă stare și agregarea propriu-zisă. Durerea morții este încadrată într-un complex de ritualuri funerare având ca finalitate, pe de o parte, integrarea „dalbului de pribeag”² în Lumea de Dincolo deoarece „Ceasul despărțirii bate / Soarele vieții mele / A apus sub neguri grele / Plec pe o cale neumblată / N-oi întruna niciodată”³, iar pe de altă parte, refacerea echilibrului și a ordinii comunității. În esență, atitudinile și gesturile care pot fi identificate în complexul ritual al înmormântării au în vedere înfățișarea destinului necunoscut, această înfățișare constituindu-se într-o manieră de dominare a lui⁴.

Contextului ceremonial îi aparțin și riturile verbale care însoțesc *Marea Trecere*, între acestea și componentele ritualului funerar stabilindu-se un întreg sistem de relații. Aceasta deoarece textele funerare nu pot fi avute în vedere separat de ceremonialul funerar, orice secvență fiind individualizată⁵. În acest sens, un punct de vedere nuanțat aduce Nicolae Panea: „A studia aspectul poetic al ritualului înseamnă a accepta ideea că el reprezintă urmarea logică și funcțională a pragmaticului, cu alte cuvinte că orice complement poetic al ritualului nu trăiește decât în contextul situațional a actualizării lui”⁶. Aceasta deoarece „dacă acceptăm

* Articolul face parte din proiectul de cercetare *Poezia funerară din Oltenia*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor”, Craiova: „Dezvoltarea economico-socială, politică și culturală a Olteniei istorice, condiția integrării în comunitatea euroregiunilor”.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: lorelayy2007@yahoo.com

¹ Arnold van Gennep, *Rituri de trecere*, Iași, Editura Polirom, 1996.

² M. Mesnil, *Etnologul între șarpe și balaur*, București, Editura Paideia, 1997, p. 105 afirmă că „mortul e numit *Dalbul de pribeag*, expresie ce marchează stadiul intermediar între momentul când întreprinde călătoria și acela când își pierde individualitatea, integrându-se strămoșilor”.

³ Inf. Elisaveta Buneci, 87 de ani, localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj, 2015.

⁴ G. Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului* (traducere M. Aderca), București, Univers Enciclopedic, 1998, p. 415.

⁵ Referitor la analiza practicilor funerare care indică, fără niciun dubiu, credința în viața de dincolo de mormânt vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Concepte, credințe și tradiții privind nemurirea sufletului și cultul morților*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2014.

⁶ Nicolae Panea, *Gramatica funerarului*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2003, p. 122.

că ritualul îndeplinește o funcție de mediere și comunicare socială, că el însuși este un canal de comunicare, putem conchide că performarea orală poetică devine o situație de comunicare specifică, ce întregeste mesajul ritual funerar”⁷.

La rândul său, Delia Suiogan vorbește despre poezia de ritual și ceremonial-interferențele nonverbalului și verbalizantului. Discursurile folclorice sunt interpretate ca texte dacă sunt analizate din perspectiva relației sincronie-diacronie, relație ce o include și pe cea dintre tradiție și inovație. „Valoarea și conservarea poeziei populare și a faptelor de folclor, în general, opinează Delia Suiogan, le datorăm existenței unor permanente relații intersemice în cadrul discursului. (...). Relația dintre discurs și text este una de interferență, iar trăsătura fundamentală a acestei relații credem că este sincretismul limbajului”⁸.

Lirica funerară românească poate fi o manifestare spontană a durerii care este accentuată de structuri verbale complexe și gesturi caracteristice-*bocetul* sau poate îmbrăca forma *cântecului ritual*, care presupune o instituționalizare, performeri specializați, fapt ce îi imprimă un puternic caracter social în cadrul comunității rurale. Dintre temele și motivele tradiționale ilustrate în cadrul creațiilor lirice funebre, cu titlu exemplificativ, menționăm: *moartea înșelătoare*, *moartea nemiloasă*, *moartea și cucul*, *casa părăsită*, *patul defunctului*, *carul cernit*, *defunctul-mesager*, *călăuzirea sufletelor pe calea dreaptă de către Maica Domnului*, *întâlnirea cu alți morți*, *ireversibilitatea drumului morții* etc. În cele ce urmează, vom încerca să evidențiem acele pasaje din poezia cântecelor ritual-ceremoniale și din cea a bocetelor care se referă la motivul «părăsirii casei pământestei», studierea liricii funebre din spațiul oltenesc în raport cu categoria dată din cultura românească fiind permanent în atenția noastră.

În structurarea discursului ritual ca reprezentare a Lumii de Dincolo, un rol deosebit de important îi este atribuit spațiului: „În cazul imaginarului Lumii de Dincolo avem de-a face tocmai cu un asemenea spațiu revelat. Nu este nicidecum vorba doar de un spațiu al necunoscutului, ci, mai mult, de un spațiu al misterului, deci învăluit în sacru. Iar diferența dintre necunoscut și mister este una de esență: în timp ce necunoscutul poate deveni după un timp cunoscut, misterul nu permite decât cunoașteri mediate și aproximative, iar funcția imaginației și figurarea sa nu este decât una dintre căile prin care omul se apropie de el”⁹. Deoarece nu vom relua în cadrul acestui studiu numeroasele opinii elaborate în literatura de specialitate referitoare la problema reprezentării sferei sacralului¹⁰, vom nota că spațiul, în calitatea sa de coordonată fundamentală a existenței umane, este perceput de

⁷ *Ibidem*.

⁸ Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia, 2006, p. 193.

⁹ Ștefan Mariș, *Lumea de dincolo, între spaimă și fascinație*, în „Memoria ethnologica”, nr. 32-33/2009, p. 101.

¹⁰ Roger Caillois, *L'Homme et le Sacre*, Paris, Gallimard, 1983; Andre Leroi-Gourhan, *Gestul și cuvântul*, București, Editura Meridiane, 1983; Rene Girard, *Violența și Sacrul*, București, Editura Nemira, 1995; R. Otto, *Sacralul* (traducere I. Milea), Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996; Idem, *Despre numinos* (traducere de I. Milea și S. Irimia), Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996; Aurel Codoban, *Sacru și ontofanie*, Iași, Editura Polirom, 1998; M. Eliade, *Sacralul și profanul*, București, Editura Humanitas, 2002.

țărânu român ca loc concret, organic și viu, cu anumite însușiri, ceea ce îi atribuie o individualizare și o mare diversitate. Mergând în continuare pe aceeași idee, vom observa că spațiul de locuit se leagă de evenimentele individuale, de nevoile și necesitățile fiecăruia, fiind un loc „de suflet” liniștitor și odihnitor, primitiv și creativ. Spațiul „apare într-o multiplicitate de forme și sensuri, încărcat cu un potențial ce se actualizează continuu și într-un mod deseori neprevăzut. Acest spațiu, legat indestructibil de lumea reală, concretă nu poate fi conceput ca o abstracțiune, ci ca o adevărată substanță vitală”¹¹.

În contextul dat, trebuie subliniat că, în gândirea logică și mentalitatea omului arhaic¹², casa tradițională adăpostea membrii familiei, dar și neamul (în accepțiunea succesiunii generațiilor) și ocrotea locurile de veci ale unora dintre înaintași, transformându-se în casă-mormânt. O definiție a casei o formulează Romulus Vulcănescu: „Casa a devenit pentru român centrul microcosmic al activității lui spirituale magico-mitice, în care se reflectă rânduiala macrocosmosului întreg. Este incinta sacră în care autohtonul s-a născut, întocmai ca și înaintașii lui, în care își duce traiul cu toate greutățile vieții, cu aspirațiile, visele, datinile și tradițiile neamului lui, în care, în cele din urmă, își va da sfârșitul”¹³.

Referitor la adăposturile Lumii de Aici, în cercetările sale, etnograful român Ion Ghinoiu constata că asemănător mormântului, în pământ a fost îngropată și casa cu anexele gospodărești: grajdul animalelor, format dintr-o singură încăpere, numit *dam*; pivnița pentru păstrarea vinului la plantațiile de vin, numite *bordei-pivniță*; construcțiile de interes public precum *bisericile-bordei*¹⁴ și *bordeiele-cârciumă*. Bordeiu cunoscut încă din Antichitate de greci și romani, locuit de celți și slavi, a supraviețuit în spațiul carpato-dunărean până la mijlocul secolului al XX-lea¹⁵. Pentru a exemplifica, urmele unui *bordei-cârciumă*, de dimensiuni mari, ridicat la marginea unei păduri, au fost descoperite în anul 1964, pe valea Călămățuiului de Teleorman. Cunoscut sub numele de *Cârciuma lui Petre* sau *Sălașul Haiducilor*, acest bordei se compunea din două încăperi (cârciumă și dormitor) prevăzute cu două ieșiri în mijlocul pădurii. Cele două încăperi comunicau cu ajutorul unui tunel¹⁶.

¹¹ Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești*, București, Cartea Românească, 1985, p. 100.

¹² „Mentalitatea – scrie H. Wald – este modul spontan de gândire al unui grup social într-un anumit stadiu al dezvoltării sale, un ansamblu de idei și înclinații spirituale prin care o anumită colectivitate înțelege lumea și ia atitudine față de ea. Mentalitatea este o filosofie implicită, după cum filosofia nu este decât o mentalitate explicită” (H. Wald, *Limbaj și valoare*, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 195).

¹³ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 452.

¹⁴ Vezi C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Biserica-bordeiu din Oltenia*, în „Oltenia-documente, cercetări, culegeri”, Craiova, 1940, cartea I, nr. 1, pp. 11-14; nr. 2, p. 21; Anca Ceașescu, *Monumente de arhitectură populară din județul Dolj. Bisericile-bordei*, în vol. “Mehedinți – istorie, cultură și spiritualitate”, nr. 8, Dr. Tr. Severin, 2015.

¹⁵ Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București, Editura Fundației Culturale, 1999, p. 57.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 57-58.

Bordeiul, „una din formele cele mai vechi de locuință”¹⁷, a fost întâlnit în Câmpia Olteniei, Câmpia Banatului, Câmpia Munteniei și Dobrogea: „Acest tip de locuință era, la început, săpat în totalitate în pământ, cu unelte simple de lemn sau de corn de cerb. Pereții erau sau nu căptușiți cu lemn, iar acoperișul ajungea până la nivelul solului. În timp, a apărut nevoia generală de a crea un adăpost mai confortabil și mai spațios pentru desfășurarea activităților casnice. Pe măsura dezvoltării economice și a îmbogățirii cunoștințelor tehnice au avut loc îmbunătățiri constructive care se referă la folosirea lemnului, înălțarea de la sol (groapa fiind mai puțin adâncă), dotarea cu ferestre, mărirea numărului încăperilor ș.a.”¹⁸.

Apropierea sufletească dintre casă și om se intensifică pe măsură ce omul conștientizează apropierea sfârșitului și părăsirea casei din lumea albă, a împrejurimilor acesteia, dar și despărțirea de cei apropiați. Iată numai câteva motive pentru care bolnavii din spitale, aflați în situație critică, își doresc să fie aduși acasă, să fie integrați în cadrul comunității și să se despartă de cei apropiați din casa lor și nu dintr-un adăpost străin. O relatare din Stoicești, jud. Dolj, este concludentă în acest sens: „Noi, bătrânii avem dorința sufletească pe care o spunem copiilor să murim în casa noastră. Când cineva este bolnav și medicii spun că nu mai are mult de trăit, trebuie adus acasă ca să moară la el în pat lui, înconjurat de rude și vecini. Nu trebuie să moară pe patul spitalului, ca să-l aducă mort acasă. Bolnavul se simte cel mai bine la el în casă, unde vrea să-și petreacă și ultimele clipe. Este atașat de casa și gospodăria lui. Acceptă mai ușor trecerea către Dincolo”¹⁹.

Acest sentiment este atât de puternic, încât semnele rele din vise, privitoare la casă îl atenționează pe stăpânul respectivei gospodării: „prăbușirea casei” (Spinu, jud. Vâlcea)²⁰, „văruirea casei” (Cioroiu, jud. Olt)²¹, „dărâmarea stâlpului casei” (Gebleşti, jud. Dolj)²². Cel din urmă semn aduce în discuție o modalitate arhaică de practicare a textului funerar, și anume bocirea la stâlpul casei. La Șaru Dornei (Suceava), actul bocirii lângă stâlp se practică cu deosebire când cel răposat este capul familiei: „O vinit on vânt din gios/ Ș-o pus stâlpu casî gios, / O vinit on vânt din sus, / Stâlpu căsî gios l-o pus! / De-ar vini meștiri din țară, / Cum a fost nu l mai pun iarî, / De-ar vini meștiri din lumi, / Cum a fost nu l-or mai puni!”²³. Trebuie să menționăm că, în Moldova, pe stâlpul casei, mai aproape de acoperiș, se leagă și *pomineața* (prosop, colac, lumânare, stibă de busuioc și cană cu apă sau vin), pe care se crede că se va odihni sufletul răposatului²⁴. În Oltenia, „după

¹⁷ Grigore Ionescu, *Arhitectura populară în România*, București, Editura Meridiane, 1981, p. 15.

¹⁸ Anca Ceaușescu, Simona Lazăr, *Habitatul din Câmpia Olteniei din preistorie până la începutul epocii contemporane*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2013, p. 135.

¹⁹ Inf. Maria Luță, 86 de ani, localitatea Stoicești, jud. Dolj, 2016.

²⁰ Inf. Adela Potcovel, 75 de ani, localitatea Spinu, jud. Vâlcea, 2016.

²¹ Inf. Gheorghiuța Cochintu, 49 de ani, localitatea Cioroiu, jud. Olt, 2014.

²² Inf. Leana Dinuț, 69 de ani, localitatea Gebleşti, jud. Dolj, 2014.

²³ Ion H. Ciubotaru, *Obiceiurile funerare din Moldova în context național*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, pp. 323-324.

²⁴ *Ibidem*, p. 323.

ieșirea sufletului, se pune la câpriori o batistă în care sunt semințe de dovleac, de floarea-soarelui și de fasole. Tot în batistă, se pun și pene de la pasări. Din bătrâni se spune că trebuie puse ca să nu plece mortul cu sporul casei, cu norocul casei”²⁵. Mihai Fifor, care dedica obiceiurilor funerare din Salcia (Dolj), în anul 1998, studiul *Ipoteze privind secvențialitatea actului funerar-clişee ale ritualului funerar la Salcia*, sublinia că „noțiunea de „noroc al casei” ține de o mai veche tradiție legată de ritualurile de construcție. Atât alegerea unui loc favorabil pentru a construi o casă, cât și buna îndeplinire a tuturor secvențelor rituale legate de construcție, duceau la ridicarea unei așa-zis „curate”, deci virtual „norocoasă”. Norocul casei era uneori asigurat de existența unor animale cu virtuți faste pentru casa respectivă, cel mai frecvent întâlnit în tradiția satului fiind șarpele (...). Uciderea șarpelui casei va aduce mari nenorociri printre care și pierderea „norocului casei”²⁶. În Oltenia, tot de „pierderea norocului casei” este legată și următoarea practică: se așază sicriul pe prag și, de trei ori, se simulează tragerea lui și spre exteriorul și spre interiorul casei rostindu-se: *Tragem noi de dumneata, ca să nu tragi dumneata de noi!*

Pregătit pentru călătoria în Lumea de Dincolo, defunctul este așezat în casa cea mare, în odaia destinată oaspeților și evenimentelor importante din viața familiei. Aici se va odihni până în momentul plecării la cimitir, fiind privegheat de cei din familie, rude, neamuri, vecini și prieteni. Privegherea pune în valoare, pentru întâia dată de la deces, solidaritatea comunitară sau, altfel spus, socializarea morții²⁷. Femeile care-l jelesc aduc în discuție casa și gospodăria, arătându-se indignate de faptul că vrea să le părăsească, nepăsându-i parcă de tot ceea ce lasă în urmă, neinteresându-l de soarta celor apropiați, renunțând deodată la tot ceea ce altădată avea un sens: „Te-ai dus din casă frumoasă, / Văruită și grijită, / În casă neagră și pârlită, / Fără uși, fără ferești, / Ca-ntr--înșă să viețuiești”²⁸. Regretul părăsirii Lumii de Aici îl aflăm și într-un bocet din localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj: „Clopotul răsună a jale / Că eu plec în lungă cale / Calea-i lungă, bate-o vântul / Și pe-ai mei îi îneacă plânsul. / Tu, lume, ce ești ca-n vis / Astăzi din tine m-am stins / Și plec cu păreri de rău / Din lăcașul drag al meu / Toamna vine, vara trece / Ai mei n-au cu cin’ petrece / Căci cu cine au petrecut / Azi se pitulă-n mormânt”²⁹. Sau „De copii să putrezim / Și viața să n-o trăim. / Rău am fost noi blestemați / Să pierim toți înecați / În cântatul cucilor / Și înfloritul florilor / Așa-i viața pe pământ / Ca frunza adusă de vânt / O poartă din loc în loc / Pân’ se termină de tot / Cum și eu m-am terminat / Tot am lăsat și am plecat / Părinți tineri, las bunici / Și n-oi mai veni pe aici / Atunci ne vom întâlni / Când la mine ați veni”³⁰.

²⁵ Inf. Georgeta Dumitrașcu, 55 de ani, localitatea Prejoi, jud. Dolj, 2013.

²⁶ Mihai Fifor, *Ipoteze privind secvențialitatea actului funerar-clişee ale ritualului funerar la Salcia*, în „Oltenia. Studii și comunicări”, Craiova, Editura Aius, 1998, p. 98.

²⁷ Despre priveghiul din timpul ceremonialului funerar vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Ritul privegherii în Oltenia: sensuri și semnificații*, în „Memoria Ethnologica”, nr. 54-55/2015, pp. 62-69.

²⁸ „Șezătoarea”, anul XXXI, 1923, nr. 4, p. 57.

²⁹ Inf. Octavia Tetileanu, 68 de ani, localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj, 2015.

³⁰ Inf. Elisaveta Buneci, 87 de ani, localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj, 2015.

Despărțindu-se de casă și de comunitatea căreia i-a aparținut, defunctului i se oferă o nouă locuință, care, într-o primă ipostază, este sicriul sau tronul. În spațiul etnocultural românesc, sicriul se numește *raclă, sălaș*³¹, *coșciug, gropișeu, luntre, lăduță, copârșeu, lemn, jgheab, casă de brad și casă a mortului*³². Cele dintâi sicrie erau scobite în trunchiurile unor arbori. Această practică apare și în poezia ritual-ceremonială: „Poroncit-ai la maistări,/Să sa ducî în paduri/Și sî taie-on lemn în doauî,/Și-ți faci o casî nouaî;/Celea douai lemni seci,/Sî-ți fie casî di veci” (Plaiu Șarului-Suceava). Apostrofa bocitoare se transformă într-o imprecuație adresată arborelui cu destinație funestă: „O, mânce-te focu brad/, P-a cui samă te-ai crepat/, Te-ai crepat în sirisău/, Mămuchii de copârșău”³³.

Vorbind despre noua locuință a răposatului, Ion H. Ciubotaru sublinia că aceasta „contrastează cu cea din care a plecat și indică ireversibilitatea drumului ce urnează a fi parcurs de cel ce se mută în ea (...) sicriul este lucrat de aceeași meșteri care edifică și construcțiile din peisajul arhitectonic rural. Așa se explică, desigur, asemănarea dintre cele două adăposturi ale omului: unul din viața de zi cu zi, celălalt postum”³⁴. În Moldova, asemănător acoperișului casei, capacul sicriului este lucrat în patru ape, fiind cunoscut sub denumirea de: *alastar, procovăț, țăstru, captari* etc. Tot în categoria asemănărilor dintre locuință și adăpostul postum trebuie să includem ușile și ferestrele cu care este prevăzut sicriul. În Moldova, dar și în alte zone ale țării, se confecționează una sau chiar două ferestre de forme diferite, în pereții laterali ai sicriului, de o parte și de alta a capului, uneori închise cu geam³⁵. Aceste ferestre sunt, de fapt, două orificii laterale, în lada sicriului, făcute în dreptul capului, în formă de triunghi, de cerc sau pătrat, uneori paralele și în formă de cruce. Destul de rar, aceste ferestre pot fi identificate în acoperișul sicriului, în dreptul ochilor, orientate spre Cer³⁶.

Dumitru Berciu, în studiul *Arheologia preistorică a Olteniei*, apărut în anul 1939³⁷, menționa că *ritul ferestrei sufletului* demonstrează că oamenii conștientizează ideea că, odată cu moartea trupului viața nu se termină, sufletul fiind cel care își continuă existența și în Lumea de Dincolo. Cu titlu exemplificativ, confecționarea *ferestrei sufletului* s-a regăsit la unele urne din necropola aparținând purtătorilor culturii Monteoru de la Căndești (fazele II a și II b)³⁸ și la vasele funerare de pe teritoriul Daciei preromane, „care aveau pe partea superioară a pântecului o

³¹ Într-o colindă a Maicii Domnului din Sălișteștea-Sibiu, culeasă și notată de către G. Emandi, casa poartă denumirea de sălaș: “Pân’ ce-o nimeriră / La măicuța sfântă / Și ea i-o lăsat / De cină le-o dat / Cină cu lumină / Sălaș cu hodină” („Izvorașul”, nr. 11-12/ 1939, pp. 329-330).

³² Marian Sim. Florea, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, București, Editura Grai și Suflet, 1995.

³³ Ion Chiș Șter (coord.), *Antologie de folclor din județul Maramureș*, vol. I. *Poezia*, Baia Mare, 1980, p. 229.

³⁴ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 324.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 189.

³⁷ Dumitru Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, în „Arhivele Olteniei”, 1939, pp. 258-259.

³⁸ Marilena Florescu, *Câteva observații referitoare la ritul și ritualurile practicate de purtătorii culturii Monteoru în lumina săpăturilor de la Căndești (jud. Vrancea)*, în „Carpatica” X, 1978, p. 106.

ciobitură prin care sufletul celui din vasul funerar să poată intra și ieși în voie după înhumare”³⁹. D. Protase afirma că, în cimitirul dacic de epocă romană de la Soporul de Câmpie, au fost descoperite vase cu aspect zvelt prevăzute cu un mic orificiu practicat oblic, înainte de ardere, în apropierea inelului de susținere de la bază⁴⁰. Obiceiul de a se lăsa o deschizătură în sicriu s-a menținut în toate zonele țării până în secolul al XX-lea.

Acest motiv al casei sau al sicriului cu ferestre este unul dintre cele mai cunoscute din poezia funerară românească. În cântecele ritual-ceremoniale din Oltenia, dalbul de pribeag este îndemnat: „...Roagă-mi-te, roagă, / Tu, de cei zidari, / Șapte meșteri mari, / Ca ei să-ți mai lase / Șapte fierăstui; / Pe una să-ți vină / Miros de tămâie; / Pe alta să-ți vină / Buciumel de vie; / Pe alta să-ți vină / Spicul grâului, / Cu tot rodu lui; / Pe alta să-ți vină / Izvorel de apă, / Să te răcorești, / Să nu putrezești; / Pe alta să-ți vină / Miros de sulfină, / C-ai plecat cu milă; / Pe alta să-ți vină / Miros de bujor, / C-ai plecat cu dor” (Runcu-Gorj)⁴¹ sau într-o altă variantă a motivului casei sau al sicriului cu una sau mai multe ferestre, din Negrușa-Mehedinți, celui plecat din astă lume i se spune: „-Scoală, dragă, scoală, / De ieși până afară, / Au, de mi te uită / Bătuta-n tălie, / Vezi cine-o venit: / Tot trei dulgărei, / Cu berde la ei / Cum cioplesc, cioplesc, / Ei nu și glumesc, / Tu le-ai poruncit, / Casă să-ți mai faci, / Casă de vecie, / Tot ție să-ți fie; / Casă pe plăcere / Cum inima-ți cere; / Casă cu nouă ferestre, / Către drumul ăl mare, / Cu ușa la soare”⁴². Într-o altă variantă a cântecului ritual funerar *La lemn*, din Runcu-Mehedinți, dalbului de pribeag i se pregătește o casă nouă, „de vecie” de către doi dulgheri „de-ai buni”: „De trei zile de trei noști / Țâpă, țâpă, stejar verde / El nu țâpă să înverzească / Și țâpă să putrezească / Că lui că ia mai trimes / (cutare) om bun / Doi dulgheri de-ai buni / Cu două săcuri / Tot l-a ciocănit / Pân’ l-a doborât / Că i-a trebuit / Lui casă să-i faci / Casă de vecie / Cu nouă ferești / Pe una să-i vină / Miros de tămâie / Miros de pâine / Miros de vin / Miros de rachiu / Miros de mălai / Iar pe una să-i vină / Miros al de mere / Miros al de pere / Mirosul de fagi / Și al de cireșe / Pe una să-i vină / Miros al de flori / Dor de la surori / Și de la feciori / Pe una să-i vină / Glasul cucului / Pupu codrului / Pe una să-i vină / Izvorul de apă / Să bea să se răcorască / Să se odihnească”⁴³.

În mentalitatea tradițională românească, s-a încetățenit credința că cel care nu este iertat de către cei cărora le-a greșit, va muri cu greutate; cel care este iertat și împăcat cu toată lumea nu se chinuie, ci numai doarme: „Mâinile să ni le dăm / Și frumos să ne iertăm / Cât în lume eu am stat / Poate că v-am supărat / Cât în lume am trăit / Poate că v-am necăjit / Vă rog, vă rog de iertare / Dați-mi, dați-mi o

³⁹ Ionuț Semuc, *Permanență și schimbare în practicile funerare*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu»”, Serie nouă, tomul 18, 2007, p. 66.

⁴⁰ D. Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană de la Soporul de Câmpie. Contribuție la problema continuității romane în Dacia*, București, Editura Academiei Române, 1976, p. 73.

⁴¹ Mariana Kahane, Lucilia Georgescu-Stănculeanu, *Cântecul Zorilor și Bradului (Tipologie muzicală)*, București, Editura Muzicală, 1988, p. 513.

⁴² *Ibidem*, p. 617.

⁴³ Vasile Șișu, *Odiseea sufletului-epos funerar românesc*, Drobeta Turnu-Severin, Centrul Județean al Creației Populare Mehedinți, 2001, pp. 38-39.

îmbrățișare / Și cuvântul de iertare / Și rugați cerul părinte / S-asculte ruga-mi fierbinte / Să-mi dea locul fără chin / Și tihnă fără suspin / Veniți părinți, soră, frate / Neamurile mele toate / Dați-mi înc-o sărutare / Și cuvântul de iertare / Rugați toți pe Dumnezeu / Să așeze sufletul meu / Unde-i locul fără chin”⁴⁴.

La ieșirea pe poarta casei, la poarta cimitirului și, îndeosebi, în apropierea mormântului, cântecele ritual-ceremoniale și bocetele se intensifică: „Roagă-te de clopotari / Să tragă clopotul tare / Să se audă-n depărtare / Să se audă-n alt cătun / Pentru că ai fost un om bun / Dragă potecile tale / Or crește iarbă pe ele / Or crește și s-or usca / Și pe tine nu te-or mai vedea”⁴⁵. Textul unei variante oltenesti, din localitatea Spinu (jud. Vâlcea), culese de noi în anul 2016, exprimă dorința înhumării aproape de locuință: „Roagă-te de-ngropătari / Să-ți faci groapa-n grădină / Să fii la prânz și la cină / Cu familia dimpreună”⁴⁶. Aceeași rugămintă către gropari o găsim și în bocetele moldovenești: „Roagă-l, mamă, pi gropar, / Sî-ți faci groapa acasă, / Ca sî cii cu noi la masă, / Sî ți-o faci lângă pat, / Sî poți sta cu noi la sfat, / Sî ți-o faci în grădină, / Sî rămâi cu noi vecini”⁴⁷, sau în cele maramureșene: „Că te-oi îngropa-n ocol, / Te-oi vedea când mi-a și dor, / Te-oi îngropa în grădină, / Te-oi chema sara la cină”⁴⁸. În apropierea mormântului, pământul este apostrofat: „Pământ avar și flămând / Tu înghiți azi un suflet blând / Tu pe mine azi mă înghiți / Și mă iei de la părinți”⁴⁹. Sau: „Lutule, pământ și lut / Multî lume-ai înghițat / Și tot nu te-ai mai hrănit”(Brădățel-Suceava)⁵⁰.

Atitudinile și gesturile performate în ritualul funerar, precum și creațiile populare, cu valoare de rit verbal, au o puternică eficacitate simbolică care se leagă de dorința refacerii echilibrului și cea a integrării dalbului călător în comunitatea strămoșilor. Textul funebru are la origine un complex ritual de inițiere în care defunctul este îndrumat în periplusul său postexisential. Dintre motivele reflectate în lirica funerară românească, cel al «părăsirii casei pământești» este bogat ilustrat. Variantele de bocete presupun reguli structurale și stereoptipii tematice, dar și modalități de improvizație cu privire la activitatea pământească a defunctului, la împrejurările în care a survenit decesul ori la relația dintre cel decedat și comunitate.

⁴⁴ Inf. Octavia Tetileanu, 68 de ani, localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj, 2015.

⁴⁵ Inf. Adela Potcovel, 75 de ani, localitatea Spinu, jud. Vâlcea, 2016.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 54.

⁴⁸ Petre Lenghel-Izanu, *Poezii și povești populare din Maramureș* (ediție îngrijită de Octav Păun), București, Editura Minerva, 1985, p. 128.

⁴⁹ Inf. Elisaveta Buneci, 87 de ani, localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj, 2015.

⁵⁰ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 330.

**«LEAVING THE EARTHLY HOUSE» MOTIVE
IN THE ROMANIAN FUNERARY LYRICS**

(Abstract)

The attitudes and the gestures performed in the funerary ritual, along with the popular creations, which bear the value of verbal rites, have a strong symbolic efficiency, connected to the desire to re-establish the equilibrium and to integrate the pure-white traveller into the community of the forefathers. The funerary text is based on a complex ritual of initiation, in which the passed-away is guided, in his post-existential journey. Among the motives reflected in the text of the lament, that referring to the leaving of the earthly house is richly illustrated. The variants of laments include structural and stereotypical thematic rules, along with improvisation, as regarding the existence on earth of the deceased, the circumstances of their death or the relation between the defunct and the community.

Keywords: funerary ceremony, laments, the ceremonial-ritual songs, «Leaving the earthly house» motive.